

29 Pravděpodobnost a statistika – met.

Stručný přehled teorie

Pravděpodobnost

Náhodný pokus – pokus, jehož výsledek záleží i při dodržení předem stanovených podmínek na náhodě.

$\Omega = \{\omega_1; \omega_2; \dots; \omega_n\}$... množina všech možných výsledků náhodného pokusu

Náhodný jev A je podmnožinou množiny Ω $A \subseteq \Omega$

Klasická (Laplaceova) definice pravděpodobnosti:

Nechť náhodný pokus splňuje předpoklady:

- 1) Všechny možných výsledků je konečný počet
- 2) Všechny výsledky mají stejnou šanci na realizaci
- 3) Všechny výsledky se navzájem vylučují (tj. žádné dva nemohou nastat současně)
- 4) Jeden z výsledků jistě nastane.

Pak pravděpodobností jevu A se nazývá číslo $P(A) = \frac{m}{n}$, kde n je počet všech možných výsledků (počet prvků Ω) a m je počet výsledků příznivých jevu A (počet prvků A).

Některé vlastnosti pravděpodobnosti:

1. a) *Jistý jev* ... $A = \Omega \Rightarrow P(A) = \frac{n}{n} = 1$
b) *Nemožný jev* ... $A = \emptyset \Rightarrow P(A) = \frac{0}{n} = 0$
c) *Náhodný jev* ... $A \subseteq \Omega \Rightarrow 0 \leq P(A) \leq 1$

2. **Opačný jev** k jevu A je takový jev A' , který nastává právě tehdy, když nenastal jev A.

Tedy: $A' = \Omega - A$ (přesněji $A \cap A' = \emptyset \wedge A \cup A' = \Omega$)

Pak
$$P(A') = \frac{n - m}{n} = 1 - \frac{m}{n} = 1 - P(A)$$

3. **Sjednocení jevů** A, B je jev $A \cup B$, který nastane právě tehdy, když nastane aspoň jeden z jevů A nebo B.

a) Platí-li, že se jevy A, B navzájem vylučují (tj. $A \cap B = \emptyset$), pak $P(A \cup B) = P(A) + P(B)$

b) Pokud se jevy A, B navzájem nevylučují (tj. $A \cap B \neq \emptyset$), pak $P(A \cup B) = P(A) + P(B) - P(A \cap B)$

4. **Průnik jevů** A, B je jev $A \cap B$, který nastane právě tehdy, když nastane jev A a zároveň jev B. Jestliže A, B jsou nezávislé jevy, pak $P(A \cap B) = P(A) \cdot P(B)$. Jsou-li A, B závislé jevy, pak $P(A \cap B) \neq P(A) \cdot P(B)$

Statistická (zobecněná) definice pravděpodobnosti:

Pravděpodobnost $P(A)$ jevu A je určena přibližně jeho relativní četností při dostatečně velkém počtu opakování náhodného pokusu.

Nechť $\Omega = \{\omega_1; \omega_2; \dots; \omega_n\}$ je množina všech možných výsledků náhodného pokusu

a p_1, p_2, \dots, p_n jsou jejich relativní četnosti (tzn. $\sum_{i=1}^n p_i = 1$).

Pak $P(A) = \sum_{i=1}^k p_{j_i}$, kde p_{j_i} značí relativní četnost výsledku $\omega_{j_i} \in A$ (k je počet prvků A).

Podmíněná pravděpodobnost – pravděpodobnost jevu A podmíněnou jevem B určíme takto:

$$P(A|B) = \frac{P(A \cap B)}{P(B)}$$

Bernoulliho schéma:

Nechť při n -násobném opakování náhodného pokusu je stále stejná pravděpodobnost zdaru p a pravděpodobnost nezdaru q (tedy $q = 1 - p$). Pak pravděpodobnost jevu A_k , že zdar nastane v těchto n pokusech právě k -krát je dána vztahem:

$$P(A_k) = \binom{n}{k} \cdot p^k \cdot q^{n-k}$$

Základy statistiky

Statistika se zabývá zkoumáním a zpracováním velkého množství dat souvisejících s hromadnými jevy.

Základní pojmy

- **statistický soubor** – konečná neprázdná množina objektů, které zkoumáme (např. obyvatelé Brna, obyvatelé ČR, rodinní příslušníci zaměstnanců určité firmy, dopravní nehody v určité oblasti za určité období, výrobky vyrobené v určité firmě za určité období, ...)
- **statistická jednotka** – prvek statistického souboru (např. jeden určitý obyvatel, jeden daný výrobek)
- **rozsah statistického souboru** – počet prvků statistického souboru
- **statistický znak** – společná vlastnost prvků statistického souboru, kterou zjišťujeme (např. věk, národnost, výše měsíčního příjmu, výška postavy, kvalita výrobku (vadný nebo bez vady), ...);

znak může být

- **kvantitativní** (číselný) – např. počet obyvatel daného věku, výše škody při nehodě, ...
- **kvalitativní** (popsán slovy) – např. povolání, druh nemoci, příčina dopravní nehody, ...

Pozn.: 1) **kvalitativní** znak může mít někdy více možností (např. příčin nehody může být víc) – pak se musí vybrat jedna, která je hlavní (ostatní mohou tvořit kategorii „jiné“);

Pozn.: 2) **nejjednodušší kvalitativní** znak je znak **alternativní** – dán jevem a jeho opakem – např. voják-nevoják, muž-žena, plavec-neplavec, prospěl-neprospěl, ...

- **absolutní četnost** hodnoty znaku x_i – číslo n_i udávající počet prvků daného statistického souboru, které vykazují sledovanou hodnotu x_i , neboli udávající, pro kolik prvků souboru nabývá statistický znak určité hodnoty nebo rozmezí hodnot (např. kolik nezaměstnaných osob je evidováno v dané oblasti, kolik osob má měsíční příjem ve vybraném rozmezí, ...)
- **relativní četnost** znaku – poměr $\frac{n_i}{n}$ absolutní četnosti dané hodnoty a rozsahu souboru

Pozn.: Relativní četnost se nejčastěji uvádí v procentech $\frac{n_i}{n} \cdot 100\%$

Statistické soubory rozdělujeme na

- **základní** (mohou mít pro zkoumání příliš velký rozsah)
- **výběrové** (část základního souboru, na němž se provádí zkoumání)

Charakteristiky statistického souboru

1. **Charakteristiky polohy** hodnot znaku jsou číselné hodnoty, které určitým způsobem charakterizují typickou hodnotu sledovaného znaku

- **Aritmetický průměr** – součet všech hodnot zjištěných znaků dělených jejich počtem.

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i \quad \text{nebo tzv. vážený průměr} \quad \bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^r x_j n_j$$

- **Modus** $\text{Mod}(x)$ – hodnota znaku s největší četností.
- **Medián** $\text{Med}(x)$ – je prostřední hodnota znaku, jsou-li hodnoty uspořádány podle velikosti.

$$\text{Med}(x) = x_{\frac{n+1}{2}}, \text{ je-li } n \text{ liché}, \quad \text{Med}(x) = \frac{1}{2} \left(x_{\frac{n}{2}} + x_{\frac{n}{2}+1} \right), \text{ je-li } n \text{ sudé}.$$

- **Geometrický průměr** $\bar{x}_G = \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n}$

2. **Charakteristiky variability**

Každá charakteristika polohy je číslo, kolem něhož jednotlivé hodnoty znaku kolísají. Charakteristiky variability vyjadřují „velikost“ onoho kolísání.

- **Rozptyl** s_x^2 se definuje jako průměr druhých mocnin odchylek od aritmetického průměru

$$s_x^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^r (x_j^* - \bar{x})^2 n_j$$

- **Směrodatná odchylka**

$$s_x = \sqrt{s_x^2}$$

- **Variační koeficient** v_x – podíl směrodatné odchylky a aritmetického průměru – udává se v procentech

$$v_x = \frac{s_x}{\bar{x}} \cdot 100\%$$

- **Koeficient korelace** r - souvisí s tím, že se velmi často zkoumá, zda a jak jsou na sobě závislé dva znaky x a y . Koeficient korelace vyjadřuje míru vzájemné závislosti těchto znaků x a y .

$$r = \frac{k}{s_x \cdot s_y},$$

$$\text{kde } k = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}),$$

$$s_x = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}, \quad s_y = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}$$

Pozn.: Vždy platí: $|r| \leq 1$. Čím víc se hodnota r blíží k **1**, tím považujeme závislost x a y za silnější.

Met.: Když učitel probírá teorii k tématu Pravděpodobnost, přímo se mu nabízejí velmi jednoduché konkrétní situace, kterými by měl průběžně doplňovat svůj výklad, aby i nejslabší studenti okamžitě pochopili probírané pojmy, děje, jevy. Určitě k nejhodnějším takovým situacím patří házení kostky ze hry Člověče, nezlob se.

Náhodný pokus	Hod kostkou	
Množina Ω	$\Omega = \{1, 2, 3, 4, 5, 6\}$	
Náhodný jev A	$A \subseteq \Omega$, např. $A = \{1, 2\}$... padne číslo menší než 3 - splněny předpoklady pro použití Laplaceovy definice pravděpodobnosti: <ol style="list-style-type: none"> 1) konečný počet prvků množiny Ω, 2) stejná šance pro všechny, 3) dva výsledky nemohou nastat současně, 4) jeden výsledek nastane jistě. 	
	$P_{(A)} = \frac{m}{n} = \frac{ A }{ \Omega } = \frac{2}{6} = \frac{1}{3}$	
Jistý jev B	B ...padne číslo menší než 8	$B = \Omega = \{1, 2, 3, 4, 5, 6\}$
	$P_{(B)} = \frac{m_B}{n} = \frac{ B }{ \Omega } = \frac{6}{6} = 1$	
Nemožný jev C	C ... padne číslo větší než 6	$C = \emptyset$
	$P_{(C)} = \frac{m_C}{n} = \frac{ C }{ \Omega } = \frac{0}{6} = 0$	
Náhodný jev D	D ... padne sudé číslo	$D = \{2, 4, 6\}$
	$P_{(D)} = \frac{m_D}{n} = \frac{ D }{ \Omega } = \frac{3}{6} = \frac{1}{2}$	$0 \leq P_{(D)} \leq 1$
Opačný jev A' k jevu A	A ... padne číslo menší než 3	$A = \{1, 2\}$
	A' ... padne číslo větší nebo rovné 3	$A' = \{3, 4, 5, 6\}$
	Platí: $(A \cap A' = \emptyset) \wedge (A \cup A' = \Omega)$.	
	$P_{(A)} = \frac{2}{6} = \frac{1}{3}; \quad P_{(A')} = \frac{4}{6} = \frac{2}{3}$.	$P_{(A)} + P_{(A')} = 1$

Sjednocení jevů

a) **disjunktních A a E**

A ... padne číslo menší než 3 $A = \{1, 2\}$

E ... padne číslo 5 $E = \{5\}$

$A \cup E = \{1, 2, 5\}$

$$P_{(A)} = \frac{2}{6}; \quad P_{(E)} = \frac{1}{6}; \quad P_{(A \cup E)} = \frac{m_{A \cup E}}{n} = \frac{3}{6} = \frac{2}{6} + \frac{1}{6} = P_{(A)} + P_{(E)}$$

b) **incidentních A a D**

A ... padne číslo menší než 3 $A = \{1, 2\}$

D ... padne sudé číslo $D = \{2, 4, 6\}$

$A \cup D = \{1, 2, 4, 6\}$ $A \cap D = \{2\}$

$$P_{(A)} = \frac{2}{6}; \quad P_{(D)} = \frac{3}{6}; \quad P_{(A \cup D)} = \frac{m_{A \cup D}}{n} = \frac{4}{6} = \frac{2}{6} + \frac{3}{6} - \frac{1}{6} = P_{(A)} + P_{(D)} - P_{(A \cap D)}$$

Průnik jevů a nezávislé jevy A a B

A ... při prvním hodu padne 2 $P_{(A)} = \frac{1}{6}$

B ... při druhém hodu padne sudé číslo $P_{(B)} = \frac{1}{2}$

$A \cap B = \{[2,2], [2,4], [2,6]\}$ $m_{A \cap B} = 3$

$n = V_{(2,6)}' = 6^2 = 36$

$$P_{(A \cap B)} = \frac{m_{A \cap B}}{n} = \frac{3}{36} = \frac{1}{12} \quad P_{(A)} \cdot P_{(B)} = \frac{1}{6} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{12}$$

$P_{(A \cap B)} = P_{(A)} \cdot P_{(B)}$ **Jevy A, B jsou nezávislé.**

Průnik jevů a závislé jevy A a C

A ... při prvním hodu padne 2 $P_{(A)} = \frac{1}{6}$

C ... součet při dvou hodech bude 5

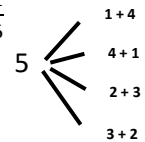
$$P_{(C)} = \frac{4}{36} = \frac{1}{9}$$

$A \cap C = \{[2,3]\}$ $m_{A \cap C} = 1$

$n = V_{(2,6)}' = 6^2 = 36$

$$P_{(A \cap C)} = \frac{m_{A \cap C}}{n} = \frac{1}{36} \quad P_{(A)} \cdot P_{(C)} = \frac{1}{6} \cdot \frac{1}{9} = \frac{1}{54}$$

$P_{(A \cap C)} \neq P_{(A)} \cdot P_{(C)}$ **Jevy A, B jsou závislé.**

Statistická (zobecněná) definice pravděpodobnosti

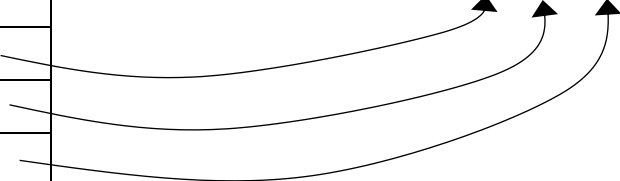
- využívá se v případě, že všechny výsledky (prvky množiny Ω) nemají stejnou šanci, aby nastaly.

Př.: Házení nehomogenní kostkou na Člověče, nezlob se. S jakou pravděpodobností padne číslo větší než 3?

ω_i	n_i	p_i
1	2	$\frac{2}{30} = \frac{1}{15}$
2	4	$\frac{4}{30} = \frac{2}{15}$
3	5	$\frac{5}{30} = \frac{1}{6}$
4	6	$\frac{6}{30} = \frac{1}{5}$
5	6	$\frac{6}{30} = \frac{1}{5}$
6	7	$\frac{7}{30}$
	$\Sigma n_i = 30$	$\Sigma p_i = 1$

$$A = \{4, 5, 6\}$$

$$P_{(A)} = \frac{1}{5} + \frac{1}{5} + \frac{7}{30} = \frac{19}{30}$$

Bernoulliho schéma

Př.: 20 hodů kostkou. Jev A ... číslo 5 padne právě 3krát. Jaká je pravděpodobnost jevu A?

$$P_{(A)} = \binom{20}{3} \cdot \left(\frac{1}{6}\right)^3 \cdot \left(\frac{5}{6}\right)^{17} = \frac{20 \cdot 19 \cdot 18}{3 \cdot 2 \cdot 1} \cdot \frac{5^{17}}{6^{20}} = 190 \cdot \frac{5^{17}}{6^{19}}$$

Základy statistiky:

Př. 1: V souboru A byl sledován údaj o počtu dětí v 13 rodinách. Rozsah souboru je $n = 13$ (liché):

počet dětí	0	1	2	3	4	5	6	7
četnost	2	4	3	2	1	1	0	0

$$\text{Aritmetický průměr } \bar{x} = \frac{1}{13} \sum_{i=1}^{13} x_i = \frac{0+0+1+1+1+1+1+2+2+2+3+3+4+5}{13} = \frac{25}{13} = 1,923$$

$$(\text{Vážený průměr } \bar{x} = \frac{1}{13} \sum_{j=1}^8 x_j n_j = \frac{0 \cdot 2 + 1 \cdot 4 + 2 \cdot 3 + 3 \cdot 2 + 4 \cdot 1 + 5 \cdot 1 + 6 \cdot 0 + 7 \cdot 0}{13} = \frac{25}{13} = 1,923)$$

Modus $\text{Mod}(x) = 1$ (má četnost 4, což je nejvíce)

Medián $\text{Med}(x) = 2$ (7. rodina).

Př. 2: V souboru B byl sledován údaj o počtu dětí ve 14 rodinách. Rozsah souboru je $n = 14$ (sudé):

počet dětí	0	1	2	3	4	5	6	7	8
četnost	2	5	3	1	1	0	0	1	1

$$\text{Aritmetický průměr } \bar{x} = \frac{1}{14} \sum_{i=1}^{14} x_i = \frac{0+0+1+1+1+1+1+1+2+2+2+3+4+7+8}{14} = \frac{33}{14} = 2,357$$

$$(\text{Vážený průměr } \bar{x} = \frac{1}{14} \sum_{j=1}^9 x_j n_j = \frac{0 \cdot 2 + 1 \cdot 5 + 2 \cdot 3 + 3 \cdot 1 + 4 \cdot 1 + 5 \cdot 0 + 6 \cdot 0 + 7 \cdot 1 + 8 \cdot 1}{14} = \frac{33}{14} = 2,357)$$

Modus $\text{Mod}(x) = 1$ (má četnost 5, což je nejvíce)

Medián $\text{Med}(x) = 1,5$ (aritmetický průměr ze 7. a 8. rodiny).

Základní poznatky:

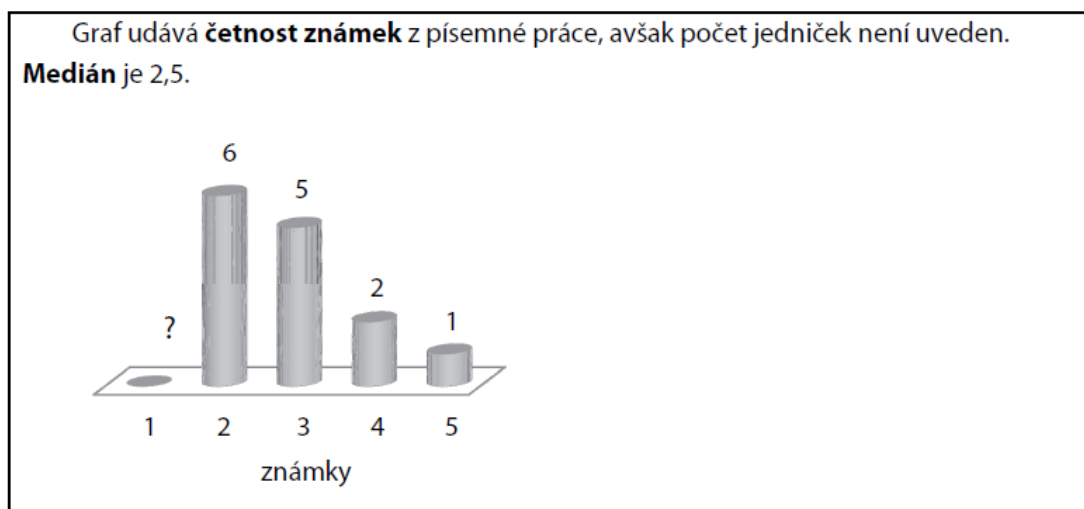
1. Jaká je pravděpodobnost, že při hodu třemi kostkami padne součet 12? [0,116]
2. 55% populace tvoří ženy, 45% muži. Určitou chorobou trpí 1% žen a 5% mužů. Jaká je p., že náhodně vybraná osoba z populace trpí touto chorobou? [0,028]
3. Dvanáct studentů, mezi kterými je Pavel a Tomáš, mají ze svého středu vylosovat 4-člennou skupinu.
Jaká je pravděpodobnost, že ve skupině bude:
a) Tomáš b) Tomáš, ale Pavel ne c) Tomáš a Pavel d) Tomáš nebo Pavel
[0,333 ; 0,242 ; 0,091 ; 0,576]
4. Jaká je pravděpodobnost, že se Jana a Tomáš narodili ve stejný měsíc?
(Počítejte, že 1 měsíc je $\frac{1}{12}$ roku) [0,0833]

5. **Státní maturita 2017**

Z 25 žáků jedné třídy domácí úkol 3 žáci nevypracovali, 6 žáků jej vypracovalo chybně a zbývající žáci jej vypracovali správně.
Učitel náhodně vybere dvojici žáků. (CZVV)

Jaká je pravděpodobnost, že oba vybraní žáci budou mít úkol vypracován správně? [2/5]

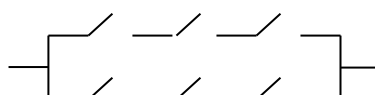
6. **Státní maturita 2015**

Kolik písemných prací bylo ožnámkováno? [16]

Typové příklady standardní náročnosti

7. Z 10 studentů, mezi nimiž jsou Adam a Petr vybíráme tříčlennou komisi. Jaká je pravděpodobnost, že Adam nebo Petr budou mezi nimi? [$\frac{8}{15}$]
8. Hodíme 3-krát kostkou. Jaká je pravděpodobnost, že při 1. hodu nebo při 2. nebo při 3. padne sudé číslo? [$\frac{7}{8}$]
9. Každý ze spínačů je náhodně v poloze zapnuto nebo vypnuto nezávisle na druhých. Jaká je pravděpodobnost, že součástíou bude protékat el. proud?

[$\frac{15}{64}$]

10. Žárovka svítí se spolehlivostí 85%. Jaká je spolehlivost systému (alespoň část svítí), jsou-li zapojeny:
a) dvě žárovky sériově, b) dvě žárovky paralelně, c) dvě žárovky sériově a třetí k nim paralelně
[0,723 ; 0,978 ; 0,958]
11. Test obsahuje 10 otázek, čtyři možné odpovědi, z nichž jedna je správná. Jaká je pravděpodobnost, že náhodným volením odpovědí vybereme alespoň 5 správných? [0,078]
12. Lék úspěšně léčí 90% případů onemocnění. Vypočítejte pravděpodobnost, že vyléčí alespoň 18 pacientů z 20, kterým je lék podán. [0,677]
13. Tabulka zaznamenává známky z matematiky pro 16 testů. Vypočítejte:
- Relativní četnost známky 2.
 - Modus a medián známek z testu.
 - Aritmetický průměr známek z testu.

Číslo testu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Známka	1	5	2	3	5	4	3	4	2	2	4	4	5	2	3	4

[a) 25%, b) modus 4, medián 3,5, c) 53/16]

14. Průměrná cena 1 kg jablek je 27 Kč, průměrná cena 1 kg hrušek je 30 Kč. Nakoupili jsme jablka, hrušky a pomeranče. Čtvrtinu nakoupeného množství tvořily jablka, třetinu hrušky a zbytek tvořily pomeranče. Jaká je průměrná cena 1 kg pomerančů, jestliže byla průměrná cena 1 kg smíšeného zboží 32 Kč? [39,6 Kč]

Rozšiřující cvičení

15. Státní maturita Matematika+ 2017

[A, N, A]

V tabulce jsou uvedeny výsledky soutěžících ve dvou různě početných skupinách A a B. Každý soutěžící mohl získat 0–4 body. Některé údaje v tabulce chybí, avšak víme: V tabulce četností bude v každém řádku 5 různých čísel, ve sloupcích bude vždy ve skupině B číslo o 2 větší než ve skupině A.

Skupina	Počet bodů	0	1	2	3	4	Aritmetický průměr	Medián	Modus
A	Četnost	2	0	8				2,5	4
B		4	2						

23 Po doplnění potřebných údajů rozhodněte o každém z následujících tvrzení (23.1–23.3), zda je pravdivé (A), či nikoli (N).

	A	N
23.1 U skupiny A je aritmetický průměr větší než medián.	☐	☐
23.2 U skupiny B je medián 2,5.	☐	☐
23.3 U skupiny B je aritmetický průměr 2,5.	☐	☐